

С лице към истината

Стайко Трифонов

След дългите години на апатия и привидно спокойствие бързо възвръщаме самочувствието си на граждани и свободни хора. Нашето общество, съвсем доскоро живяло в дълбока летаргия, сега прилича на разбунен кошер. По митинги и събрания, на улици и площади, по кабинети и аудитории се отприщва духовна енергия, трупана с десетилетия. Навсякъде звучат призови за демокрация, свобода, плурализъм, многопартийна система, свободни избори и т. н. Стремим се да наваксаме пропуснатото, безвъзвратно отминалите години, да се влеем и ние в потока на общочовешкия прогрес.

Започналите след 10 ноември 1989 г. процеси постепенно набираха скорост, но далеч не едновременно в различните части на България. Докато в София кипеше бурен обществен живот, извън нея достигаше само ехото от многохилядните митинги. На политическия небосклон се появяваха нови фигури, които търсеха изява и реализация. В този водовъртеж, при огромен изблик на енергия от страна на интелигенцията, хамелеоните променяха цвета и настроението си. Стари политици и обществени дейци обличаха нови доспехи, бързо се преустройваха, отново се нареждаха в първите редици. Хората на вчерашния ден показваха своята устойчивост, ловкост и безскрупулност.

Българският народ, свидетел на не едно чудо, наблюдаваше, изчакваше, трудеше се и мъдро мълчеше. Мълчеше до 29 декември 1989 г., когато разбра, че хората на вчерашния ден вземат решенията тъй, както умеят — постарому, без да се интересуват от това какво мисли, какво чувства, с какво може да бъде полезен той — народът. Решението по т. нар. етнически въпрос беше омази критична точка, която взриви търпението на обикновения човек, изкара го по улиците и площадите. Стотици хиляди хора в различни краища на България стоически понасяха невероятните студове, сякаш специално повикани на помощ от българските управници. Навсякъде тези хора държаха в ръцете си националното знаме. За първи път властта стоеше лице в лице с народа на България и не разбра неговата болка. Интелигенцията за първи път видя българския народ в неговия ръст и също не го разбра. И се посипаха обиди безчет и без мярка към онези трудови хора, които изкарваха на полето, по фабрики и заводи нашия хляб: НАЦИОНАЛИСТИ, ШОВИНИСТИ, ЖИВКОВИСТИ, НАЦИОНАЛСОЦИАЛИСТИ и т. н. Станахме свидетели на една истинска драма — разминава-

нето между основната част от организираната българска интелигенция и едно уникално народно надигане. Малцина уловиха смисъла на това движение и си дадоха сметка за неговите дълбоки корени. Казвам дълбоки, защото те не са само в събитията, развили се в България от 1984 г. насам и преминали през драматичното лято на 1989 г. Народното раздвижване от началото на януари 1990 г. има своята историческа, морална и политическа мотивация.

Ще кажа няколко думи за историческите корени на тези драматични събития с ясното съзнание, че те се нуждаят от внимателно изучаване. Нашият читател ще си спомни, че всичко започна от Кърджали. Вълната много бързо се разпростря и обхвана Хасково, Смолян, Пловдив, Разград, Шумен, Толбухин, Русе, Варна, Силистра, Гоце Делчев, Благоевград и т. н. Това е почти половината България и, убеден съм, щеше да залее и останалата част на страната. Населението в посочените градове и техните райони, особено в Южна България, има тежка историческа съдба. Цялата нова българска история за него е низ от болка и страдания. Никъде тежките национални катастрофи не бяха така остро изживени, както в посочените краища на България. Ако проследим хронологически събитията, не може да не почувствуваме това. Не става дума за Априлското въстание и жестоките кланета през 1877—1878 г. Те могат да изглеждат за нашия читател твърде далечни. Да не говорим и за големия брой бежанци, нахлули в пределите на възстановената българска държава от откъснатите Одринска Тракия, Македония, Западните покрайнини (Нишко и Пиротско), от Северна Добруджа. И това може да изглежда твърде отдалечено и отвлечено. Няма живи свидетели от ония времена, за да ни кажат болката си, а в съзнанието на техните потомци може би едва мъждукат тъжните спомени, разказвани от баби и дядовци. За събитията през XX век, включително и от самото му начало, сме длъжни да кажем нещо повече. Все още се помни Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г. Но не бих искал да говоря за неща, които добре са описани в нашата литература — научна и художествена. Мисълта ми е само за онези нови, десетки хиляди бежанци (над 50 000 души), които дойдоха от Тракия и Македония. Колко от нас са си задавали въпроса, къде са настанени и къде живеят тези хора, каква е тяхната понататъшна съдба — съдбата на техните потомци?

Хронологията на събитията ни отвежда до най-съдбоносната година в новата бъл-

гарска история — 1913 г. Цяла България изживява първата национална катастрофа, за която обаче сега от време на време споменаваме, без да вникнем в дълбокия смисъл на последиците от безумието на 16 юни 1913 г. Въпросът тук не е само до териториалните загуби, а най-вече до съдбата на онези хора, които бяхме тръгнали да освобождаваме. Откъсната е Южна Добруджа и с това започва трагедията на българите в този край. Хиляди бежанци изпълват Варна, Русе, Шумен и близките им райони и градове. И все пак онова, което става в Добруджа, не може да се сравнява с печалната участ на българите в Македония и Тракия. Поголовно унищожаване и истински геноцид — това показват не само автентичната документация от онези години, но и спомените на оцелелите свидетели на събитията. Ако разгърнем страниците на една забележителна книга, чийто автор е проф. Любомир Милетич, учен със световна известност, ще прочетем, че трагедията на българите в Тракия била най-страшна в новата българска история. Поредният поток от бежанци, изоставили мило и драго, повечето от тях загубили майки и бащи, братя и сестри, търсят подслон, препитание и спасение в България. Близо 250 000 нови изгнаници в опустошената от две поредни войни страна.

Дойде и втората национална катастрофа. По-всеобхватна и по-страшна и от първата. Може би нашият читател ще си спомни за Ньой 1919 г., как беше териториално окастрена България, но все пак нека му повторим: Македония (без Пиринския край) беше отново поделена между Сърбия и Гърция; Западна Тракия (след кратък промеждутък от време) беше окупирана от Гърция; Южна Добруджа премина към Румъния, а т. нар. Западни покрайнини (Босилеградско, Царибродско, много села в Трънско и Кулско) останаха в Сърбия, която получи „стратегическа граница“. Огромен брой бежанци отново нахлуха от тези български земи в разорена и унижена България. Знае ли нашият читател поне нещичко за тези свои сънародници? Знае ли той за бежанските квартали в Кърджали, Хасково, Пловдив, Бургас, Ямбол, Сливен, Карнобат, Айтос, Нова и Стара Загора, Поморие, Несебър, Созопол, Варна, Русе и т. н. и т. н.? В първите десетилетия на XX век в София се появяват 4 нови квартала, заселени изцяло с бежанци (Лагера, Булина ливада, Три кладенци и Тюлюците), други (Ючбунар, Банишора, Зах. фабрика, Хиподрума, Конювица, Подуене и Хаджи Димитър) частично. Тези хора останаха да живеят в България, сред нейното християнско и мюсюлманско население. Те пренесоха своята мъка и болка по изпепелените родни села и градове, по изоставените пресни гробове. Болката на бежанците се предаваше и върху техните сънародници в България, ставаше обща болка на целия ни народ.

На Парижката мирна конференция през 1919/1920 г. се подписаха договори за защита на националните малцинства, останали в чужди държави. На Балканите основен беше въпросът за българските малцинства. И тогава това изглеждаше нормално. България беше победена, тя единствена загуби територии на полуострова. (Сега ние живеем в Ньойските граници на България плюс Южна Добруджа.) Аз питам всички ония, които се нахвърлиха върху своя народ, къде са тези българи, каква е тяхната участ, колко от тях са унищожени, прогонени, асимилирани?

Дойдоха новите времена, времената на нашите бащи. Дойдоха и новите бежанци след Втората световна война. И този път те идваха от Беломорска Тракия, Егейска и Вардарска Македония. Близо 70 000 вече бяха дошли от Северна Добруджа през 1940 г. Едни бягаха за втори или кой знае за кой ли пореден път, други идваха за първи път в България. В нея те търсеха закрила, защита от унищожение и асимилация. В нея, в българската държава, те за първи път в своя живот чуха, че не са българи. От нея те бяха прогонвани с десетки хиляди, понеже не били българи, а македонци. Драги читателю, посочи ми подобен пример в световната история, подобен аналог, защото аз не зная такъв. Да лежи българин с години по затворите за това, че иска да пише в паспорта му, че е българин, да му довеждат в собствената родина учители от друга държава, които да опорочават майчиния му език. За тези извращения, да не кажа престъпления, България и нейният народ плащаха, плащат и сега много висока цена.

Посоченото дотук е само едната страна на медала, и то не цялата. Да обрнем другата му страна. За времената на помохамеданчвания и потурчвания е писано много. Няма да говоря и за нееднократните изселвания на тюркоезичното население, а и на българите-мохамедани от България. Вълната от миналото лято е само звено от една дълга верига, която води началото си отпреди повече от 100 години. Тези хора отиваха в Турция, защото нея считаха за своя родина. Искам да кажа няколко думи и за манипулирането на мюсюлманското население, като се започне от началото на XX век. Колцина наши съвременници знаят за една тежка драма, разиграла се по време на Балканската война 1912—1913 г.? Още в началото на войната (края на 1912 г.) правителството на Ив. Евстатиев Гешов (коалиция от Народната партия и Прогресивно-либералната партия) извършва покръстване на българите мохамедани в новоосвободените земи (предимно в Родопите и Беломорска Тракия). Няма да навлизам в тези все още непроучени дебни на нашата история, но не мога да не отбележа нещо, което автентични документи сочат по най-категоричен начин. Има-

ше много насилни — участваха както административните власти, мисии от старите предели на България, така и въоръжени чети на биршата Вътрешна македоноодринска революционна организация. Но имаше и хора, които доброволно приемаха християнската религия. Логиката на обикновения човек е била проста: тук ще бъде българско, ние няма какво да правим, трябва да приемем християнството. Но дойдоха авантюристите, първата национална катастрофа и т. нар. Гюмюрджинска автономна република, последвани от масово изстребление на българското християнско население. Няколко месеца след това правителството на Васил Радославов (коалиция от либерали, народнолиберали и младолиберали) се подготвяше за избори, необходими му бяха гласовете на избирателите мюсюлмани, за да ги спечели и се задържи на власт. Радославов възвръща покръстените българи-мохамедани към исляма и спечели изборите от 23 февруари 1914 г. В XVII-то Обикновено народно събрание неговото правителство имаше мнозинство от 5—6 гласа, а само от Гюмюрджински окръг в българския парламент бяха избрани 12 души мюсюлмани. Съществуваха неоспорими доказателства, че тези хора се управляват от Цариград, на някои от тези депутати семействата живееха в Турция, те често посещаваха Одрин и града на Босфора. С тези депутати Васил Радославов се крепеше на власт, с тяхна помощ той направи България съюзник на Германия, Австро-Унгария и Турция и доведе страната до втората национална катастрофа. Не желая да правя исторически аналогии, това е опасно занимание. Исках да проследя съдбата на нашите сънародници мюсюлмани. Картината се повтаря по време на Втората световна война. Много съвременници помнят дейността на дружба „Родина“, помнят това движение за възвръщане към родовите корени. След 9 септември 1944 г. инициаторите и ръководителите на дружба „Родина“ бяха преследвани като фашисти, съдени и осъждани. Не бих могъл да дам обобщаваща преценка на тези събития, преди те да бъдат цялостно и задълбочено изучени. Засега събитията от 1912/13 г. и 1937—1944 г. остават непроучени и вината за това не е на историческата наука. Едно се помни със сигурност от тези години — и покръстването, и възвръщането към исляма е било съпроводено с много насилни. При втория случай са страдали онези, които са дръзнали да приемат християнството доброволно. Мисля, че не е необходимо тук да говорим за 60-те, а още по-малко за 80-те години. Целият наш народ е свидетел на тези събития. В края на XX век, пред лицето на целия цивилизован свят, командно-административната система посегна върху имената, езика, традициите и културата на стотици хиляди наши сънародници — тюркоезичното българско население. Насилваше апаратът, но пред света се опозоряваше България и

нейният народ. Същият този народ, който не носеше и не можеше да носи отговорност за деянията на ония, които притискаха и самия него до стената, задушаваша го и не му даваха възможност да живее свободно. Народът, който търпеливо понасяше последиците на една порочна политика, осъмваше по тютюневите ниви, по кравеферми и заводи, прибраваше реколтата. Този народ, който спаси България от пълна стопанска разруха през лятото на 1989 г. Той не хвърли камък по заминаващите на „екскурзия“ кербани. В голямата си част този народ не беше отровен от пропагандата, той страдаше и съчувствуваше на онези, които напускаха родните си домове. Благородно изтърпя присмех и закани — нека не забравяме и това. Аз питам: този народ ли е манипулиран от апарата след 29 декември 1989 г.?

Всички те — християни и мюсюлмани, нашият народ, бяха жертва на една порочна политическа традиция по националния въпрос. Историческият опит е категоричен в едно — всички търпяха и страдаха от тази политика, която не сближаваше, а разединяваше хората. А тя успя дотолкова, че изкопа цяла пропаст, през която трябва сега да си подаваме ръце.

Но можем ли да говорим само за „една“ политика? Турският национализъм и пантюркизъм са другият фактор, другата политика, която трябва да се отчита при оценка на сегашното положение. Не може да се забравя, че Източните Родопи са в непосредствена близост до Турция, опора и упование на пантюркистките амбиции и идеология. В пантюркизма се наблюдават глобалистични амбиции. С едното си крило той удря по прикавказките съветски републики, където живеят около 50 000 000 души, изповядващи исляма, а с другото — по съседните балкански държави, между които е и България. Кипър, с всички особености и условности на положението си, е една реалност. За България и нейния изстрадал народ, част от който е дошла от пределите на днешна Турция, са нужни гаранции. Ако се обърнем отново с лице към нашето недалечно минало, ще открием интересни и съществени факти, които изострят вниманието ни. Българската държава започна да трупа опит в това отношение още с първите си крачки. Съединението през 1885 г. бе посрещнато с възторг от народа, не намериха срещу него сериозни аргументи и вездесъщите велики сили. Топханенският акт от 24 март 1886 г. оформи един статут на бившата Източна Румелия, който беше приемлив за България. Но не бе приемливо обстоятелството, че от България се откъсна Търмъшкият край по долината на река Вьча. Населението на този дивно красив Родопски край е чисто българско (българи-мохамедани). След Берлинския договор и създаването на изкуственото образувание Източна Румелия

Кърджали, 4 януари 1990 г.

местните първенци в т. нар. Тъмръшка република, поощрявани от турски емисари, отказваха да признаят правителството в Пловдив. Създава се „ничия земя“, опираща почти до столицата на Румелия, в която на дело се прокарваха турските закони. Именно върху тази „република“ сложи ръка Турция след Съединението.

Топханенският акт даде на нашата южна съседка и Кърджалийска околия, която до този момент бе част от Източна Румелия. Претенции бяха предявявани към Бургас и прилежащия към него район. Възможно е да се изкажат възражения — далечни времена, други обстоятелства, стара политика. Можем да хвърлим един поглед и на близките години. На Парижката мирна конференция 1919/1920 г. Турция предяви претенции под различна форма към Източните и Централните Родопи или, както те ги наричаха още „Планинска Тракия“. Местното мюсюлманско население, сред което през цялото време обикаляха емисари от Одрин и Цариград, беше подбуждано да изпраща петиции и мемоари до Мирната конференция. Тези автентични документи

са исторически факт. Те се съхраняват в архива на конференцията, достъпни са за всички изследователи. Основният мотив в тях е: откъсване от България и обединение с Турция, но най-често фигурира искането за автономия, което е по същество преходна форма за присъединяването към южната ни съседка.

Посочените исторически факти са достатъчно основание, а съществуват и други подобни, за да се искат не само международни, но и вътрешни гаранции за онези българи, които живеят в тези краища и които, както вече отбелязах, в основната си част са потомци на българи от Източна и Западна Тракия, от Македония и Мала Азия. Те още помнят, че техните корени са били пуснати някъде край Лозенград и Одрин, край Бунархисар и Люлебургас, край Гюмюрджина или Дедеагач, край Кешан и Малгара. Дори далеч на юг, пред стените на самия Цариград, е имало десетки български села. Автентични свидетелства има за всяко едно от тях. Къде са тези стотици български села и градове? Потомците на техните някогашни жители живеят по цяла България, но най-

много те са по южнобългарските села и градове.

Всеки гражданин на съвременна България е в правото си да попита — защо ние не говорим и не пишем за всичко това? Защо не знаем още много неща от своята история, от историята на българския национален въпрос, който, оказва се, не се побира само в рамките на проблема за мюсюлманите. Същият този български гражданин може да попита, какво знае по националния въпрос нашата интелигенция, особено онази част от нея, която днес се опитва да формира общественото мнение? Събитията показваха, че тя не знае много, и даже елементарни неща и затова има своето оправдание. Налага се една трайна традиция. Всеки български властник, дори и най-нищожният доскоро, а може би все още, се счита за най-умния в своята среда и компетентен по всички въпроси (особено по национално-историческите). Историята стана „хоби“ за много хора с различни професии, а някои от тях успяха да напишат даже и блестящо некадърни книги. Но това не е най-голямата беда. Историческата наука, както впрочем и цялото наше обществознание, се превърна в придатък към идеологията и политиката. Всеки мастит и амбициозен политик се мъчи да изкористи историческата истина; решава се, че в името на криворазбратия интернационализъм е необходима македонска нация и започва нейното създаване. Десетилетия упорито и целенасочено съзнанието на българския народ се изпълваше с догмите на nihilisma. През същите тези десетилетия не се появи нито едно сериозно изследване по националния въпрос. Беше прекършена една добра традиция, която идваше от миналото. Наруши се нормалната подготовка на кадри по националния въпрос, а и въобще по история на България. Път се даваше на псевдонаучни изследвания, на апологети и подхалими. Пред съвестните учени се издигаха планини от препятствия: ограничен достъп до архивите (или въобще не ги допускаха); създаваха се затруднения за техни публикации; появиха се ведомствени издания, „секретни“ монографии с номера, които не можеха да четат не само обикновените граждани, но и голяма част от професионалните историци—специалисти по националния въпрос. Един приятел сполучливо се шегуваше: „БКП стана управляваща партия през 1944 г., но все още се намира в нелегалност — издава нелегална литература“. Авторът на тези редове би могъл да напише цяла монография по въпроса и е убеден, че тя ще бъде интересно четиво, но това е друга тема. Важното в случая е, че в съзнанието на нашия народ, и особено в това на интелигенцията, се натрупва тежки деформации по националния въпрос. Средствата за масова информация бягаха и продължават да бягат от тази тема „като дявол от тамян“. Отделни научни работници се

опитваха да преодолеят всевъзможните препятствия и да публикуват по някоя и друга книжка, по правило в крайно ограничен тираж, който не достигаше даже за специалистите. Не зная какво биха казали онези наши писатели, които публикуват съчиненията си в тираж от по 100 000 екземпляра, ако знаеха, че пишещите им събратя историци са доволни и на 1500—2000 екземпляра (най-често тиражът на академичните издания е 800—1000 бройки). Чиновниците от ТСО „Българска книга и печат“ твърдят, че имало криза за хартия. И трябва да отбележа, че те почти убедиха нашата общественост в тази измислица. Не бих желал да си измия ръцете и като доказателство да посоча пиленето на много тонове хартия при издаването на добре познатата поредица, родила анекдота за онзи човек, който написал повече книги, отколкото е прочел. Достатъчно е да се надзърне в нашите книжарници и да се видят заглавия от типа „Политическата работа сред механизаторите“ и още колко ли подобни такива. Да се видят огромните тиражи на книги, от които никой не се интересува и не се нуждае, а какво да кажем пък за безумното пилене на хартия по ведомства, учреждения и т. н., когато обикновеният гражданин на България с години не може да намери и едно топче от нея.

За нас в случая е съществен този факт, че „информационното затъмнение“ по националния въпрос се оказа почти пълно. Голяма част от интелигенцията знае по него само най-елементарни неща. Да не говорим, че този национален въпрос се е превърнал в истинска съдба за България и нейния народ от края на XIX и през XX век, че не можем без неговото изучаване да дадем смислен отговор на най-сериозните политически, социални, та даже и икономически проблеми в недалечното минало. Оказа се, че не можем да дадем смислено обяснение и на този феномен, на който сме свидетели в наши дни. Когато националният въпрос стана първостепенен, не ни дава покой дори и в „битовото общуване“. Без неговото изучаване не можем да опознаем народната душа, а това се оказа решаващо в мразовитите януарски дни.

Българската интелигенция, поне в основната си част, не оцени по достойнство масовото народно движение. Това, че тя се размина с него, е един печален факт. И още по печално е, че тази интелигенция се конфронтира с голяма част от народа. Последниците могат да се окажат крайно неблагоприятни за двете страни. Възникващите и все още неоформени в идейно и политическо отношение партии и организации могат да се окажат изолирани от собствения си народ, далеч от неговите нужди и интереси. В сегашния момент интелигенцията се включва активно в политическата борба, проявява

будно чувство за обществен живот, но все още не е освободена от чисто умозрителната оценка на обществените явления. От друга страна, народното надигане и движение без участието на интелигенцията, която може да внесе в него смисъл и организация, може да се превърне в разрушителна стихия. Не е изключено в това движение при определени условия (а защо не и ръководени от различни стремежи и амбиции?) да вземат връх крайни елементи, които биха го отдалечили от общочовешките ценности, като го поведат по пътя на безсмислени и опасни конфронтации.

Не си правя илюзии. Народното надигане през януари е обусловено предимно от създадената социална и политическа конюнктура, от грубите грешки по националния въпрос и упражненото насилие след 1984 г., от авторитарния стил на ръководство. Много неща се натрупа в народната памет и през изминалото лято на 1989 г. Заминаващите за Турция кертани често оставяха зад себе си болка и обида, а понякога и заплахи. Подобни неща не се забравят бързо и лесно. Тук своята дума трябва да кажат социолози и икономисти, философи и политолози, демографи и народопсихолози. Но ще бъде дълбоко погрешно, ако пренебрегнем и историческата съдба на народа, наслоенията от далечното

и по-близкото ни минало.

И още няколко думи за решението от 29 декември 1989 г. Години наред общественото съзнание беше настроено и манипулирано в определена посока. Диалогът с народа беше необходим не само за да се уважат онези, които понесоха върху себе си всички последици на непоследователната политика по националния въпрос. Той беше нужен и с оглед на едно предварително помирение, на базата на цялостна програма за решаването на националния въпрос. И тогава решението щеше да дойде като естествен резултат на този процес, в който нашият народ можеше да вложи не само своята воля, но и мъдростта си. За обикновения човек, за т.нар. „среден българин“, ако изобщо има такъв, изглеждаше парадоксален този факт, че онези, които апелираха за демокрация и се бореа срещу авторитаризма, подкрепиха безрезервно решение, в основата си правилно, но взето в стила на линията на една командно-административна система. Народът няма никакви гаранции, че следващият път не ще бъде измамен, ако не се изработи и възприеме демократична процедура, която би му дала право на решаващ глас при вземането на съдбовни решения. Демокрацията е преди всичко народовластие. Тя не може да съществува без народа и извън народа.

Тюркоезичието, стереотипите на мислене и националното помирение

Страшимир Димитров

На 4 януари вечерта получих от родното си село следната телеграма:

„Ние, жителите на твоето родно село Яворово, сега Цонево, ти пращаме тази телеграма до теб и Българската телевизия в знак на солидарност с твоя огромен труд за доказване, че българите мюсюлмани са потомци на ислямизирани българи, и да ти кажем, че ние не сме съгласни с решенията на ЦК на БКП от 29.12.1989 г. за връщане на имената. Ние сме с теб и няма да допуснем турска реч в твоето родно и наше село. От всички българи в село Цонево, Варненска област.“

Скъпи мои земляци, с които съм изживял най-романтичните години на детство, юношество, ранна младост! В разговори и беседи, пък и в публикации, които сте чели, аз последователно съм изтъквал, че не можем да смятаме тюркоезичното българско население за анадолски пришълци, за чуждо тяло у нас. В своята маса те са коренно българско население. Обяснявал съм, че българската народност още през средновековието се състои

от два етнически компонента. Първият е на хуноезичните българи (или „прабългари“, както обикновено ги наричаме), които дават името и на държавата ни, и на народността ни. В тази народност се вливат през XI—XIII в. и установили се у нас части от племената на узи, печенези, кумани, чиито езици са много близки до езика на „прабългарите“, което улеснило бързото им побългаряване и вливане в състава на българската народност. Обяснявал съм, че тези българи никога не са били изцяло славянизирани, а си остават през цялото средновековие съществена хуноезична (тюркоезична) съставка на българската народност.

Вторият етнически компонент, от който се формира българската народност, са славяните, източният дял на балканските славяни. Тези славяни не носят българско самосъзнание до създаването на българската държава. След създаването на тази държава те стават преобладаващата маса от нейните поданици, придобиват българско поданиче-